

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ

29-35-69, 628-37-04

21-07-57, 628-90-17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR.PT.24

00-503 W A R S Z A W A

TELEFAX: 29-40-89

BS/41/32/93

NASTROJE SPOŁECZNE W MARCU '93

Komunikat z badań

Warszawa, marzec 1993 r.

UWAGA: Przedruk materiałów CBOS w całości lub w części oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone wyłącznie z podaniem źródła.

W ciągu miesiąca, który poprzedził kolejne badanie CBOS¹, został zatwierdzony budżet i podpisany Pakt o Przedsiębiorstwie Państwowym. Wpłynęło to zapewne na wzrost społecznego przekonania o stabilizowaniu się sytuacji w kraju. Nie zaobserwowaliśmy natomiast odnotowanej na początku roku poprawy nastrojów, która polegała na pewnym wzroście nadziei na przyszłość. Między lutym i marcem wzrosła jedynie liczba respondentów, którzy w ciągu najbliższego roku nie spodziewają się zmian. Wyjątek stanowią tu oceny i prognozy rozwoju sytuacji w zakładzie pracy - uległy one wyraźnemu pogorszeniu.

Oceny sytuacji w kraju

Ogólna ocena kierunku, w którym zmierza sytuacja w naszym kraju, utrzymuje się na stałym poziomie od początku roku. W marcu podobnie jak w poprzednich miesiącach trzykrotnie więcej jest pesymistów niż optymistów.

Tabela 1

w procentach

Czy, ogólnie rzecz biorąc, <u>sytuacja w naszym kraju idzie w dobrym czy też w złym kierunku?</u>	Wskazania respondentów według terminów badań:										
	III	V	VI	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.				
W dobrym	16	11	10	22	19	24	25	19	19	21	20
W złym	64	74	71	59	61	57	51	65	62	63	64
Trudno powiedzieć	20	15	19	19	20	19	24	16	19	16	15

¹ Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" (33) zrealizowano w dniach 12-14 marca 1993 roku na 1233-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Na nie zmienionym od początku roku poziomie pozostają również oceny **sytuacji gospodarczej**: w marcowym sondażu jedynie 4% badanych oceniło ją pozytywnie.

Tabela 2

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną <u>sytuację gospodarczą</u> w Polsce? Czy jest ona:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- dobra	2	2	2	4	6	5	4	5	4
- ani dobra, ani zła	16	19	18	23	26	21	21	22	22
- zła	78	74	73	67	61	69	69	69	69
Trudno powiedzieć	4	4	6	6	7	5	6	4	5

Zmalał odsetek osób, które oceniają negatywnie **sytuację polityczną** w naszym kraju. Między styczniem i lutym oceny w tej dziedzinie wyraźnie pogorszyły się, obecnie zaś - powróciły do stanu sprzed dwóch miesięcy. Potwierdzałoby to przypuszczenia, że lutowy wzrost społecznego zaniepokojenia sytuacją polityczną wynikał głównie z niebezpieczeństwa jej destabilizacji (dymisja rządu i groźba rozwiązania parlamentu), w razie gdyby budżet nie został przyjęty przez Sejm. Marcowy spadek negatywnych ocen sytuacji politycznej należałoby więc interpretować jako przejaw pewnego uspokojenia nastrojów społecznych.

Tabela 3

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną <u>sytuację polityczną</u> w Polsce? Czy jest ona:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- dobra	3	6	6	9	11	7	6	6	6
- ani dobra, ani zła	27	32	37	35	37	32	33	29	31
- zła	59	48	40	38	34	46	45	54	49
Trudno powiedzieć	11	13	17	18	18	15	15	11	14

Niemal nie zmieniony jest również od początku roku wskaźnik oceny warunków materialnych, w jakich żyją Polacy. Po niewielkim spadku w lutym, odsetek osób oceniających je jako złe zwiększył się o 3 punkty procentowe (do poziomu ze stycznia) i wynosi obecnie 80%. Jest to wzrost w granicach błędu statystycznego.

Tabela 4

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia <u>materialne warunki życia ludzi w Polsce?</u> Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- dobre	2	2	2	2	2	2	3	2	2
- ani dobre, ani złe	14	18	15	17	19	13	14	16	15
- złe	80	77	78	76	72	82	81	77	80
Trudno powiedzieć	4	3	5	5	7	3	4	5	3

Większość ankietowanych uważa, że im i ich rodzinom żyje się obecnie źle; odsetek negatywnych ocen własnej sytuacji życiowej jest jednak nieporównanie mniejszy niż w odniesieniu do sytuacji materialnej większości polskich rodzin. Ta tendencja do większego pesymizmu w ocenianiu sytuacji innych niż w opiniach o własnym położeniu respondentów nie zmienia się i różnice w ocenach utrzymują się od wielu miesięcy na mniej więcej stałym poziomie.

Tabela 5

w procentach

Jak Pan(i) ocenia <u>obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego?</u> Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- złe	45	44	45	42	41	47	43	43	43
- ani dobre, ani złe	43	43	43	46	45	42	44	44	42
- dobre	11	13	12	12	14	11	12	13	15

UWAGA: do V '92 zamiast kategorii "ani dobre, ani złe" stosowano kategorię "średnie"

Po lutowej poprawie, w marcu znów pogorszyły się oceny sytuacji zakładów, w których pracują ankietowani. Obecnie 46% respondentów uważa, że sytuacja w zakładach pracy jest zła. Poziom pesymizmu w tej sprawie jest więc bliski temu, jaki zanotowaliśmy w grudniu - miesiącu, w którym nastroje były najgorsze od czasu powołania rządu Hanny Suchockiej.

Tabela 6

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację Pana(i) <u>zakładu pracy</u> ? Czy jest ona:	Wskazania respondentów według terminów badań:									
	III	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.							1993 r.		
- dobra	16	16	17	20	19	20	20	19	23	21
- ani dobra, ani zła	25	29	33	32	33	33	27	30	27	26
- zła	56	54	47	43	42	39	47	42	40	46
Trudno powiedzieć	3	1	2	5	5	5	3	5	3	3

Prognozy na najbliższy rok

Marzec nie przyniósł większych zmian w prognozach ogólnego rozwoju sytuacji w Polsce. Przewaga pesymistycznych przewidywań wciąż jest bardzo duża. Licniejsza niż przed miesiącem jest natomiast grupa badanych, którzy spodziewają się, że w ciągu najbliższego roku ogólna sytuacja w kraju się nie zmieni. Brak zmian może jednak oznaczać nie tylko "stabilizację", lecz również "stagnację". Nie wiemy, która z tych dwóch interpretacji jest bliższa większości badanych.

Tabela 7

w procentach

Czy w ciągu najbliższego roku <u>sytuacja w Polsce</u> - ogólnie rzecz biorąc:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- poprawi się	12	26	20	16	18	13	14	17	16
- nie zmieni się	30	37	34	38	36	29	33	32	37
- pogorszy się	50	28	35	37	35	50	44	40	39
Trudno powiedzieć	7	9	12	9	11	8	10	11	8

Miesiąc temu zanotowaliśmy niewielki wzrost liczby optymistów i niewielki spadek liczby pesymistów. Obecnie te dwie grupy ustabilizowały się na poziomie zbliżonym do lutowego, wzrosło zaś przekonanie, że ogólna sytuacja kraju pozostanie w ciągu najbliższego roku stabilna.

O 4 punkty procentowe w stosunku do lutego wzrósł odsetek osób oczekujących stabilizacji **sytuacji politycznej**, podczas gdy prognozy **sytuacji gospodarczej** pozostały niemal takie same jak w lutym.

Tabela 8

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku <u>sytuacja polityczna</u> w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- poprawi się	16	30	22	18	19	13	14	17	15
- nie zmieni się	32	37	39	42	41	43	42	39	43
- pogorszy się	29	11	16	18	17	26	23	23	23
Trudno powiedzieć	23	21	23	22	23	18	20	21	19

Tabela 9

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku <u>sytuacja gospodarcza</u> w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- poprawi się	13	23	22	17	18	14	16	18	16
- nie zmieni się	30	37	31	37	40	31	34	37	37
- pogorszy się	44	24	31	31	28	44	35	32	34
Trudno powiedzieć	14	15	16	15	14	11	16	13	13

Większe niż przed miesiącem przekonanie o braku zmian politycznych w najbliższej przyszłości może być efektem tego samego "uspokojenia nastrojów", które pojawiło się przy ocenie obecnej sytuacji politycznej.

Optymistyczne i pesymistyczne prognozy materialnych warunków życia ludzi w Polsce oraz warunków życia respondentów są w marcu formułowane równie często jak w poprzednich miesiącach. Względnie stały poziom pesymizmu jest obecnie nieco mniejszy niż w "rekordowo pesymistycznym" grudniu ubiegłego roku. Grupa respondentów uważających, że warunki materialne polskich rodzin i ich własne nie zmieniają się, wzrosła nieznacznie między styczniem a lutym i obecnie się ustabilizowała.

Tabela 10

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku <u>materialne warunki życia</u> ludzi w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- poprawią się	9	14	13	10	10	7	9	10	8
- nie zmieniają się	24	36	28	30	33	23	26	30	29
- pogorszą się	58	38	46	48	46	62	56	50	53
Trudno powiedzieć	10	12	13	12	11	8	9	10	10

Tabela 11

w procentach

Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) <u>rodzinie</u> będzie się żyło:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.		
- lepiej	12	18	16	14	15	9	14	14	12
- tak samo	29	39	37	38	41	34	34	40	40
- gorzej	37	25	30	31	30	43	34	31	33
Trudno powiedzieć	22	17	17	17	14	14	18	15	16

Po wyraźnym spadku w lutym, obecnie znów wzrosł (do poziomu notowanego w styczniu) pesymizm w prognozowaniu sytuacji w zakładach pracy.

Tabela 12

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja Pana(i) <u>zakładu pracy</u> :	Wskazania respondentów według terminów badań:									
	III	V	VII	IX	X	XI	XII	I	II	III
	1992 r.						1993 r.			
- poprawi się	12	13	17	13	13	12	10	14	12	9
- nie zmieni się	28	34	39	41	38	40	31	33	37	36
- pogorszy się	47	37	26	25	30	28	43	34	25	35
Trudno powiedzieć	13	15	16	20	19	17	14	15	19	16

*

* *

Do pozytywnych ocen ogólnej sytuacji w kraju bardziej od innych skłonni są respondenci z wyższym wykształceniem, uczniowie i studenci oraz - co zrozumiale - ludzie dobrze oceniający swoje warunki materialne². Zdecydowanie najbardziej zadowoleni z sytuacji w kraju są prywatni przedsiębiorcy - ponad połowa z nich oceniła ją jako dobrą. Negatywne oceny formułowali najczęściej mieszkańcy wsi i małych miasteczek, bezrobotni, rolnicy i robotnicy wykwalifikowani.

² Zob. tabele aneksowe.

Do pesymizmu w prognozach ogólnej sytuacji w kraju najbardziej skłonni są ludzie o najniższych dochodach oraz... członkowie kadr kierowniczych, którzy wcześniej nieco częściej od innych pozytywnie oceniali sytuację, w jakiej obecnie znajduje się Polska.

Sytuacja w zakładzie pracy jest tym lepiej oceniana, im wyższe są dochody w rodzinach respondentów. Największą skłonność do negatywnych ocen wykazują osoby o najniższych dochodach, a także rolnicy (w ich przypadku pytanie dotyczyło sytuacji, w jakiej znajdują się ich gospodarstwa), mieszkańcy wschodnich województw, osoby z wykształceniem podstawowym, respondenci w wieku 45-55 lat. Te same grupy częściej od innych są również skłonne formułować negatywne prognozy sytuacji w zakładach pracy.

★

★ ★

Pierwsze dwa miesiące po grudniowym załamaniu nastrojów przyniosły pewną poprawę, którą można uznać za powolne wychodzenie z depresji. W marcu tendencja ta uległa zahamowaniu i odnotowaliśmy wyraźną stabilizację na poziomie wyższym od grudniowego, lecz w wielu dziedzinach na nieco niższym, niż w okresie poprzedzającym grudniowy kryzys. Może to być oznaka narastającego przekonania o stagnacji. Przeświadczenie, że sytuacja polityczna w Polsce pozostanie stabilna w ciągu nadchodzącego roku, wiąże się z pewnym uspokojeniem nastrojów po burzliwych wydarzeniach politycznych, które miały miejsce w poprzednich miesiącach. Istotnemu pogorszeniu uległy jedynie oceny sytuacji w zakładach pracy.

Tabela 1. Ocena kierunku zmian sytuacji w kraju

(%)

	Dobry	Zły	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	20	64	15	1233
Płeć				
Mężczyźni	23	62	15	572
Kobiety	18	66	15	661
Wiek				
do 24 lat	27	62	11	141
25-34	24	57	19	180
35-44	18	70	12	330
45-54	19	64	17	211
55-64	15	71	14	170
65 lat i więcej	22	58	21	199
Miejsce zamieszkania				
Wieś	15	71	14	479
Miasto do 20 tys.	18	72	10	139
od 21 do 100 tys.	21	66	14	229
101-500 tys.	27	53	20	203
501 tys. i więcej mieszk.	28	51	22	180
Region				
Północny	22	66	11	161
Zachodni	20	66	14	119
Środkowozachodni	20	69	10	175
Środkowy	22	63	14	229
Wschodni	19	64	17	144
Południowo-wschodni	17	65	18	188
Południowo-zachodni	21	58	21	216
Wykształcenie				
Podstawowe	16	69	15	488
Zasadnicze zawodowe	15	71	14	310
Średnie	28	55	17	343
Wyższe	34	51	15	93
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	28	54	18	59
Prac.umysł.niż.szczebla	22	54	24	127
Pracownicy fiz.- umysł.	31	60	9	49
Robotnicy wykwalifikowani	21	66	13	125
Robotnicy niewykwalifik.	10	77	13	72
Rolnicy	11	75	14	116
Prywatni przedsiębiorcy	54	31	15	39
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	19	63	17	381
Uczniowie i studenci	33	53	13	57
Bezrobotni	13	82	5	82
Gospodynie domowe i inni	17	70	13	99
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys.zł	10	79	11	98
500 tys. - 999 tys.	15	71	14	358
1000 tys. - 1499 tys.	25	61	15	334
1500 tys. - 1999 tys.	22	62	16	192
2000 tys. i powyżej	27	55	19	226
Ocena własnych war. mater.				
Złe	12	76	12	521
Średnie	24	59	17	523
Dobre	35	49	16	183
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	40	45	15	89
Raz w tygodniu	18	65	16	692
Kilka razy w roku	20	67	13	338
W ogóle nie uczestniczy	20	67	13	109

Tabela 2. Prognoza kierunku zmian sytuacji w kraju w ciągu najbliższego roku (%)

	Poprawi się	Nie zmieni się	Pogorszy się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	16	37	39	8	1233
Płeć					
Mężczyźni	17	36	39	8	572
Kobiety	14	37	40	9	661
Wiek					
do 24 lat	16	41	31	12	141
25-34	13	44	38	5	180
35-44	16	37	42	5	330
45-54	12	34	48	6	211
55-64	11	36	41	12	170
65 lat i więcej	26	31	30	13	199
Miejsce zamieszkania					
Wieś	14	33	41	12	479
Miasto do 20 tys.	20	33	40	6	139
od 21 do 100 tys.	13	37	42	8	229
101-500 tys.	14	45	35	6	203
501 tys. i więcej mieszk.	22	41	34	3	180
Region					
Północny	21	42	29	8	161
Zachodni	16	34	43	7	119
Środkowozachodni	12	41	43	4	175
Środkowy	16	31	43	10	229
Wschodni	12	35	43	9	144
Południowo-wschodni	18	38	40	4	188
Południowo-zachodni	15	35	35	15	216
Wykształcenie					
Podstawowe	17	36	36	11	488
Zasadnicze zawodowe	14	34	44	8	310
Średnie	15	41	38	5	343
Wyższe	15	33	43	9	93
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	11	30	50	9	59
Prac.umysł.niż.szczebła	9	44	44	3	127
Pracownicy fiz.- umysł.	14	50	32	5	49
Robotnicy wykwalifikowani	18	31	44	7	125
Robotnicy niewykwalifik.	13	32	46	9	72
Rolnicy	16	38	41	5	116
Prywatni przedsiębiorcy	30	38	25	7	39
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	17	34	38	11	381
Uczniowie i studenci	14	55	21	10	57
Bezrobotni	19	36	39	6	82
Gospodynie domowe i inni	13	35	40	12	99
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys.zł	8	33	52	7	98
500 tys. - 999 tys.	16	36	40	8	358
1000 tys. - 1499 tys.	15	36	39	10	334
1500 tys. - 1999 tys.	16	40	37	7	192
2000 tys. i powyżej	17	40	34	9	226
Ocena własnych war. mater.					
Złe	11	32	48	9	521
Średnie	17	39	36	8	523
Dobre	25	41	26	8	183
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	33	36	17	14	89
Raz w tygodniu	16	36	39	9	692
Kilka razy w roku	12	37	45	6	338
W ogóle nie uczestniczy	10	37	44	9	109
Ocena kier.rozw.syt.w kraju					
Dobry kierunek	36	46	13	5	251
Zły kierunek	9	33	51	7	792
Trudno powiedzieć	18	40	26	16	189